

Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının təşəkkül tapmasında, inkişaf edərək formalaşmasında kişi qələm sahibləri ilə yanaşı, qadın yazarlarımızın da rolü və amayı az deyil. Onlardan biri də elə ilk qələm təcrübələrinindən ədəbi ictimaliyatın diqqətini cəlb edən və özüna pərəstişkarlar toplamağı bacaran Fəridə Ləman-dır.

Fəridə xanımın yaradıcılığı çoxşaxəli və rəngarəngdir. Belə ki, o, həm öz desti-xətti, orijinal poetik üslublu olan şair, həm real həyat hadicələri ilə bağlı, məraqlı süjet xəttinə malik pyeslərin müəllifi, həm fodakar və məhsuldar publisist, həm də ana dilimizin incəliklərini tödəq qədən tanınmış elm adamıdır. Biz bu yazımızda hələlik Fəridə Ləmanın ədəbi fəaliyyətinin yalnız bir qolu - onun poetik duyğu və düşüncələrini özündə daha çox eks etdən şeir və poemaları baredə səhbat açacaqı.

Fəridə xanımın şeirləri hər şeydən əvvəl mövzü əlvənlığı, başqa sözlə, onun poetik dünyasının genişliyi ilə diqqəti cəlb edir. Bir qədər də dəqiq desək, bir şair kimi F.Ləman üçün mövzü məhdudluğunu yoxdur. Yəqin ki, bu da müəllifi maraq dairəsinin zənginliyindən, gördüyü və müşahidə etdiyi predmetə özünəməxsus şairənə münasibətindən, ona bədii don geydirmək bacarığından irəli gəlir.

Vətən sevgisi, doğma el-obaya bağlılıq Fəridə xanımın yaradıcılığından qırmızı xətlə keçir. Müəllifin doğduğu, boy-aşa çatlığı Qazax rayonunun Kəmərli kəndindən başlayan bu sevgi zaman keçidkəc öz miqyasını daha da genişləndirir, hətta onun şeirlərində xüsusi pafosla seslənən böyük Azərbaycan ideyasına rəvac verir. Fəridə xanımın şeirlərində Vətən sadəcə insanın dünyaya göz açlığı və yaşadığını mekan, yaxud əzəli və əbədi ünvan deyil. Şairə görə, Vətən bizim üçün hər şeydən əvvəl qürur və iftخار mənbəyi, ümidi və pənah yeridir. Buna görə də onun lirik "mən" i doğma yurda özünü xoşbəxt və mənəvi cəhətdən rahat hiss etməklə yanaşı, həm də bu yurdun övladı olması ilə öyürür, fəx və edir. Onun nəzərindəndən dolduluğu kənd dünyasının en gözel, en səfəli bir güşəsidir. Nəbzi hər an Vətənən döyünen şair Vətəni əbədi olaraq öz ürəyinə köçürübüdü. Şairin ürəyində Vətənin sərhədləri hüdudsuzdur ki, bu da müəllifi doğma yurda olan sonsuz sevgisindən irəli gəlir. Adı bir gülün, çiçəyin, bulagın, dağın, dərənin təsviri ilə şair öz oxucusunda böyük Vətən sevgisi yaratmağa müvəffəq olur ki, bu da bir qələm adımı kimi onun yüksək poetik istedəda malik olmasından və yaradıcılıq ustalığından xəbər verir. Bir nümunə:

*Salam, kol dibində gözəl bənövşə,
Salam, xalilanmış çəmənlər, düzlər.
Salam, xos gölərsiz, telli durnalar,
Salam, qaragözülü şıltaq quzular.
Selləri dərələr sıxır bağrına,
Həsrət təşnəsına bir məlhəm bilər.
Əlcim-əlcim qopub düşər buludlar,
Torpaqdan boylanan çiçəklər gülər.
(“Nə gözəl oyanır”)*

Vətən sevgisi şairin şeirlərində insanı yaşadan, ona uçaq üçün qol-qanad vərən ecəzkar bir qüvvə kimi mənalıdır.

Vətən dara düşəndə şairin doğma yurd, el-oba sevgisi elə bu sevginin özü boyda, bəlkə ondan da artıq nifrotə çevrilərək düşmən qarşı yönəlir.

İlk qələm təcrübələrdən başlayaraq F.Ləmanın şeirlərində Vətən sevgisi və tənərəvərlik ruhu ilə çılğalılmışdır ki, keçen əsrin 80-ci illərinin sonunda torpaqlarımıza erməni təcüvü ilə əlaqədar bu ruh daha da güclənmiş, onun poeziyasına mübariz və döyükən bir əhval-ruhiyyə qatmışdır. Büyük Ermoniştan yaratmaq xülyası ilə yaşayan monfur qoşnularımızın silahlanaraq Vətənimiz

*Sən arzular məbədisən,
Sən sevgisən, əbədisən.
Varlığımın səbəbisən.
Azərbaycan!*

Son illərdə xarici təcavüzkarların və Azərbaycanı istəməyən düşmən qüvvələrin ölkəmizə qarşı məkrli niyyət və planları, separatizm meylləri, xalqımızın başına getirilən müsibətlər milli bədii söz sənətimizdə türkçülük və turançılıq möflürəsinin intişarına səbəb olmuşdur. Fəridə xanımın bu ruhda yazılmış şeirlə-

baxır.

F.Ləman həm də məhəbbət nəğməkarıdır. Onun bu mövzuda yazdığı bir çox şeirlər mahnılar bəstələnmüşdür. Şairin şeirlərində məhəbbət insanın mənen saflaşdırın və zənginləşdirən, ona nikbinlik və güclü həyat eşi bəxş edən ali bir hiss kimi tərənnüm olunur. Müəllif bu hissi öz lirik qəhrəmanının keçirdiyi psixoloji yaşantılar fonunda təsvir edir. Həsrət və ayrılıq anları aşiqin öz sevgilisine olan sonsuz məhəbbətinə nəinki zəiflətmir, əksinə o, on çətin məqamlarda da öz əhdinə sadıq qalır və həyata

MİSRALARDADA DÖYÜNƏN ÜRƏK

üzərinə hücuma keçdiyi ilk günlərdən Fəridə xanım qələmi süngüye çevirərək hərbçi jurnalıst kimi mühərabənin en qızığ yerlərindən olmuş, dəfələrlə ölümlə üz-üzə gəlmİŞ, lakin heç nəden qorxub çəkinməmiş, düşmənin törətdiyi vəhşiliklərdən, qəhrəman əsger və zabitlərimizin düşyüş şücaətindən silsile yazılar yazmışdır. O, torpaqlarımızın azadlığı uğrunda vuruşmalarda qəhrəmancasına şəhid olmuş igidlərimizin bir neçəsi haqqında kitab yazaraq geniş oxucu kütülerinin mühakiməsinə teqdim etmişdir. Ötən əsrin səksən dördüncü ilində Azərbaycanın xəyanətkar, qorxaq və müti rehberlərinin Moskvadan tapşırığı və erməni lobbisinin təzyiqi ilə Qazax rayonunun böyük bir erazisini ermənilərə "hadidiyyə" vermiş bir çox həmvətənlilərimiz kimi Fəridə xanımın da hiddət və qəzəbənin səbəb olmuş və o da Moskva, eyni zamanda Azərbaycan rəhbərliyinə qarşı yönəlmış xalq үşyanlarının en feal iştirakçılarından biri kimi bu haq-sızlığa qarşı öz etirazını bildirmişdir. Bu mərd, cəsur və qorxmaz qələm adımı özünün "Qılıncəndi dastanı" adlı kitabında həmin hadisələrin müfəssəl xronikasını yaratmış, baş vermiş olayı peşəkar bir jurnalıst kimi geniş və hərtərəfli analiz edərək onu tarixi ədalətsizlik kimi dəyərləndirmişdir.

F.Ləmanın Azərbaycanın müstəqilliyi ni alqışlayan, ölkəmizin yeni bir inkişaf yoluna qədəm qoymasını sonsuz sevinc hissi ilə qarşılayan ilk qadın şairlerimizdən biridir. O, öz şeirlərində bu müstəqilliyyin əbədi olacağına, Vətənimizin tezliklə dünya birliyi ölkələri sırasında layiqli yer tutacağına inamını qürurla dileyətir. Şair Azərbaycanın öz istiqlalına qovuşmasından doğan sevinc və fərəh hissini "Azərbaycan" adlı şeirində belə ifadə edir:

ri özünəməxsus aydın və qətiyyətli çağırış pafosu, təəssübəşlik hissini mukəmməl bədii ifadəsi ilə seçilir.

Qarabağın azadlığı uğrunda 44 günlük ölüm-dirim savaşında Azərbaycan Milli Ordusunun düşmən üzərindəki tarixi qəlebəsi bir qələm adamı, bir şairənə kim F.Ləmanın qəlbini sonsuz fərəh hissi ilə doldurmuş və onun ilhamına qol-qanad vermişdir.

Milli mənəvi-əxlaqi dəyərlərimizlə bağlı duyğu və düşüncələr də F.Ləmanın poeziyasında mühüm yer tutur. Şairin şeirlərində adı insani münasibətlərdən tutmuş cəmiyyət həyatının en müxtəlif sahələrinə qədər rast gəlinən reallıqlar bu dəyərlər baxımından bədii təhlil süzgəcindən keçirilir, obyektiv və principial mövqedən işıqlandırılır. Müəllif hər gün gördüyü və müşahidə etdiyi nə varsa heç birinə biganə qalmır, bir şair-vətəndaş olaraq onlara öz münasibətini bildirir. O, insana və insanlığa xidmət edən və eləcə də cəmiyyətə fayda verən, ümumi inkişafımı stimul yaradan bütün pozitiv amillərə yüksək qiymət verməklə yanaşı, ətrafımızda baş verən xosagələməz və zerərli meyllərə, ictimai eyib və mənfiiliklərin hər cür təzahürlərinə qarşı öz kini ni və qəzəbinə gizlədə bilmir, onları kəskin tənqid atəşinə tutur. Əlbəttə, Vətənin azadlığı və erazi bütövlüyü namənə hər an canını qurban verməye hazır olan bir qələm adımı üçün yeni qurulmuş cəmiyyətin mənəvi saflığına, əxlaqi dəyərlərinə zərbə vuran bu cür mənfi hallara qarşı barışmazlıq təbiidir. F.Ləman və tənərəvərlik mövzusunda yazdığı şeirlərdə olduğu kimi, bu mövzuda yazdığını şeirlərdə də əsl cəsarət və qətiyyət nümayiş etdirir.

Söz yox ki, öz vəzifəsindən sui-isti-fadə edərək xalqın malını talayan, qarət edən məmurlar, rüşvətxorlar və başqaları xarici düşmənlər qədər qorxulu və təhlükəlidir. Ona görə də Fəridə xanım öz şeirlərində belələrini ən sort və ən amansız şəkildə tonqid atəşinə tutur. Cox tövəsüf ki, bu cur harımlar bəzən cəzasız qalır, firavan həyat sürür, insanları haqqını tapdalayır. Bu isə təmiz, pak ideallarla yaşayan şairin mənəviyyatını sarsıdır və o, gördüyü acı reallıqları dərin tövəsüf hissi ilə qolmə alır:

*Düzlük axtarıram çıraq əlimdə,
Bu ölkənin nesti yandi, tükəndi.
Ay Fəridə Ləman, bir ayıl görək,
Dünya canavar tak les sökənində.
(“Düzlük axtarıram”)*

Bütün bunlara baxmayaraq şair nikbindir və o, golocəyə parlaq nəzərlərə

daha möhkəm tellərlə bağlanır. Öz sevgisi yolunda qurban getmək istəyi əfsanəvi eşq mücahidlərinin varisi olan bu gəncin mənəvi ucalığının en yüksək məqamıdır. Məhz bu məqamda lirik "mən" bizim nəzərimizdə əsl insan və əsl aşiq kimi canlanır. Aşiqin qəlibi daimi sevdviyə gəzelin eşqi ilə döyünür. Büt şairin əvvəldən axırdaş şirin bir nəğmə kim səslənən "Səni sevirəm axı" adlı şeirlərin ritm və intonasiyasında sanki həmin qələbin çirptiliyini eşidirik. Bir nümunə:

*Qoyma, sazaq işütsün,
Qoyma eşqim buz tutsun.
Qoyma sevgi qayığı
Ümmanların qoyunda
Yiyəsiz dalğalara
Çırılıb itib batsın.
Səni sevirəm axı.
(“Səni sevirəm axı”)*

F.Ləmanın məhəbbət mövzusunda yazdığını şeirlər öz orijinallığı, deyim tərzinin özünəməxsusluğunu, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin yeniliyi ilə diqqəti cəlb edir. Fəridə xanım bədii yaradıcılığın sadəcə bir məşgülüyyət və ya özünü ifadə vasitəsi kimi baxır. Müəllifə görə, şair xalqın dərdi ilə dərđlənən, sevinci ilə sevinən, zamanın yükünü özündə daşıyan həssas, güclü və iradəli, lakin həmişə təzyiq və təqiblərə məruz qalan yenilməz söz adımdır. O, yazar:

*Mən ki künclərə çəkilib,
Öz dərdimi yazmadım.
Yazdım xalqımın dərdindən.
Dərdinə dərmanından.
Sevdim torpaqdan çirtlayan çıçayını.
Sevincim sözümüz
Vərəqlərə bölgəndə oldu.
Sevincim müllətim güləndə oldu,
Sağ ol, qələmim.
(“Bir ömür bəs etməz”)*

Bax, budur F.Ləmanın yaradıcılık kredosu, həyat amalı.

F.Ləmanın şeirləri mövzu etibarı ilə zəngin və rəngarəng olduğu kimi forma baxımından da müxtəlif və çoxçəsilidir. O, həm heca, həm də sərbəst vəzndə bir-birindən gözəl, yaddaqalan və oxunaqlı poetik nümunələr yaratmışdır.

Biz inanıq ki, Fəridə xanım özünün yeni-yeni qələm məhsulları ilə oxucularını sevindirəcəkdir.

*Şahib İbrahimli,
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi*